

Zdravka Martinić-Jerčić

Kako naučiti naglašavati grčke riječi

Namjera je ovoga rada svima koji poučavaju ili žele naučiti grčki pomoći da lakše i brže objasne ili savladaju naglasni sustav i logiku naglašavanja u grčkom¹ jeziku. Gramatike grčkog jezika izdane na hrvatskom jeziku pružaju dobra i kvalitetna objašnjenja, no čini se da postoji potreba dati dodatna pojašnjenja, savjete i metode tumačenja.² Ovdje će prvenstveno biti riječ o savjetima i naglasnom sustavu u metodičkom smislu. Istaknut će se najvažniji momenti usvajanja i metode koje mogu pomoći u tom procesu. Većina je savjeta i pravila navedena na raznim mjestima u udžbeniku i priručniku za nastavnike *Prometej* koji većina nastavnika danas koristi za poučavanje u nastavi. Ovdje se želi na jednome mjestu objediniti sve savjete i pravila vezane uz naglašavanje, kako bi se olakšalo poučavanje i na neki način približilo nastavnicima i učenicima ovaj specifični segment grčkoga pisma.

U zadnje se vrijeme češće nego prije može čuti da neki nastavnici zanemaruju u potpunosti naglasak u grčkim riječima ili ne inzistiraju na ispravno napisanom naglasku. Mada su Grci 5. stoljeća prije Krista znali naglašavati riječi i bez bilježenja naglasaka i na najstarijim zapisima nemamo sačuvane naglaske i druge znakove, a prvi zapisi o pisanim naglascima na grčkim riječima u obliku koji poznajemo i danas potječu iz 2. st. pr.Kr.³, danas nikako ne smijemo zanemariti pravilno naglašavanje i u čitanju i u pisanju grčkih riječi. Tradicija poučavanja grčkog jezika uključuje i ovu vještinu, a ona razvija kod učenika i više kognitivne razine mišljenja pri donošenju malih odluka i zaključaka u pisanju svake grčke riječi. Time se razvija logika i sposobnost analize situacije i donošenja zaključka, što sigurno može koristiti svakom učeniku.

Svi nastavnici grčkog jezika sigurno su se u svojoj nastavnoj praksi susreli s laganim otporom kod učenika kad se počne govoriti o naglasku. Učenici često učeći novo pismo imaju znatiželju i želju da ga savladaju, no kod mnogih se stvara otpor prema

¹ U ovom radu grčki jezik podrazumijeva starogrčki jezik 5. st. pr.Kr. koji se uobičajeno poučava u školama.

² Više o naglašavanju i stručnim pojmovima i terminima: Musić i dr., 1961: 6-10; Dukat, 1983: 5-9

³ Najstariji zapisi o naglašavanju pripisuju se Aristofanu Bizantijskom u helenističkoj Aleksandriji. (Probert, 2006: 21) Više se o tome može naći u navedenoj literaturi, gdje se nude i uvjerljiva tumačenja o vjerodostojnosti prenesenog naglasnog sustava i njegovih pravila iz perioda helenizma.

([http://www.easygnosis.com/dyn/userfiles/files/Greek%20Language/PROBERT,%20P.%20\(2006\)%20Ancient%20Greek%20Accentuation.pdf](http://www.easygnosis.com/dyn/userfiles/files/Greek%20Language/PROBERT,%20P.%20(2006)%20Ancient%20Greek%20Accentuation.pdf), zadnji pristup 28. ožujka 2017.)

učenju pravila o naglašavanju u tom novom pismu. Najvažnije je taj strah od samoga početka otklanjati uvjeravanjem da naglašavanje nije nepremostiva prepreka, nego nešto zabavno, zagonetka koju moraju odgonetnuti, istraživanje koje moraju provesti ili logički zadatak koji moraju riješiti. Logika naglašavanja u grčkom toliko je jednostavna, da doista nikome ne bi smjela biti problem, ali traži u početku razmišljanje, analizu i zaključivanje pri pisanju svakog oblika. Ta se logika može svesti na nekoliko jednostavnih pravila, koja je, u metodičkom smislu, uvijek bolje pokušati prikazati grafički ili slikom, popratiti primjerima, a ne diktirati u obliku dugih pravila s pojmovima koji su učenicima nepoznati i nejasni.

Opća pravila i pojmovi

Naglašavanje je isticanje jednog sloga u izgovoru riječi, povisivanjem ili pojačavanjem tona. U grčkom jeziku na riječi bilježimo naglasak u dva oblika: oštri (akut) /´/ ili zavnuti (circumfleks) /˘/.⁴ Ta su dva tonska naglasaka u antici imala i zvučnu razliku; oštri je naglasak zahtijevao uzdizanje glasa, a zavnuti najprije uzdizanje, a zatim spuštanje. Danas teško možemo rekonstruirati ispravno takvu razliku, no slično nalazimo u hrvatskom u riječima žèna (kratkouzlazni) ili rúka (dugouzlazni) ili pak u riječi mòst (dugosilazni)⁵. Osim ova dva znaka postoji i znak za teški (gravis) /`/ koji je zapravo poziciona varijanta oštrog naglasaka. Obično se to pravilo tumači kao „slabljenje“ oštrog naglasaka na prvom slogu od kraja pred sljedećom naglašenom riječi. Primjerice: Διός, ali Διὸς υἱός. Mjesto i vrsta naglasaka mogu se odrediti po pravilima o naglašavanju, no najvažnije je u početku učiti riječi zajedno s njihovim naglaskom u rječničkom obliku, kako bismo naučili prirodno mjesto naglasaka u pojedinoj riječi. To mjesto ne možemo pretpostaviti a da ne naučimo mnoštvo riječi slične tvorbe. U tom je smislu ovdje važno napomenuti da je učenje riječi i širenje vokabulara od izuzetne važnosti i za bolje shvaćanje i usvajanje naglasnog sustava.

Tri su osnovna pravila koja se moraju usvojiti prije nego se počne detaljnije govoriti o naglašavanju:

1. Mjesto se određuje brojanjem i određivanjem duljine slogova od kraja riječi.
2. Naglasak može stajati samo na posljednja tri sloga riječi.
3. Naglasak ovisi o odnosu duljina slogova.

⁴ Metodika nalaže da budemo dosljedni u korištenju ovih pojmova, no važno je da oba naziva učenici jasno znaju prepoznati i koristiti.

⁵ Hoće li se u nastavi ulaziti u ovakvo tumačenje i povezivanje s materinjim jezikom mora odlučiti sam nastavnik ovisno o dobi učenika. Bilo bi preporučljivo uvijek ući u povezivanje kada je to moguće, ali se način prezentacije mora prilagoditi. Primjerice u osnovnoj školi ne bismo govorili o nazivima naglasaka u hrvatskom naglasnom sustavu, nego možemo samo navesti kao primjere nekoliko riječi istog naglasaka, dok bi se u gimnazijama moglo već govoriti i o vrstama i nazivima naglasaka u hrvatskom jeziku.

⁶ S tablicom u nastavku, preuzetom iz udžbenika *Prometej*, autorice udžbenika susrele su se pri prvom susretu s grčkim jezikom na satovima prof. Šešelja i prof. Krajcar u današnjoj OŠ Izidora Kršnjavoga. Slična shema nalazi se i u Gramatici grčkog jezika Zdeslava Dukata. (Dukat, 1983: 6)

Jedan od načina približavanja pojmova i pravila naglašavanja navodi se u udžbeniku za početno učenje grčkog jezika *Prometej*⁶. Pojmovi i pravila prikazani su u preglednoj tablici naglasaka u kojoj su jasno vidljivi odnosi slogova, pravila, pojmovi i primjeri za svaki od njih. Ova nam tablica može poslužiti kao referentni podsjetnik i olakšati detektiranje ispravnog naglasaka i njegova naziva po mjestu. Učenike treba uputiti da uvijek, kada se nalaze u dvojbi, pogledaju u tablicu i pokušaju sami doći do rješenja o mjestu i vrsti naglasaka.

Tablica naglasaka⁷

3	2	1	Naziv naglasaka	Primjer
		◌́	oksitona	χαράκτηρ
		◌̂	perispomena	Σοφοκλῆς
	◌̣	–	paroksitona	βιβλιοθήκη
	◌̣̣	◌̣		κόσμος
	◌̣̣	–		Σωκράτης
		◌̣̂	properispomena	δῶρον
◌́		◌̣	proparoksitona	Πάτροκλος

Potrebno je definirati pojmove izvan tablice kratko i jasno, kako bi učenici pojmove mogli i sami s vremenom objasniti. Ovisno o uzrastu učenika definicije se mogu pojednostaviti ili stručnije prikazati.

Slijedi primjer definicija po tradicionalnim nazivima naglasaka po mjestu⁸:

Oksitone su riječi naglašene akutom na prvom slogu od kraja, koji može biti i dug i kratak.

Perispomene su riječi naglašene cirkumfleksom na prvom slogu od kraja, koji mora biti dug.

Paroksitone su riječi naglašene akutom na drugom slogu od kraja, a takav naglasak mogu imati riječi koje imaju sljedeće kombinacije dužina slogova: ◌́ ◌̣̣, ◌̣̣ ◌̣̣, ◌̣̣ ◌̣̣

Properispomene su riječi naglašene cirkumfleksom na drugom od kraja pri čemu uvijek naglašeni slog mora biti dug, a prvi od kraja kratak.⁹

⁷ Martinić-Jerčić i dr., 2003:15

⁸ U tradiciji poučavanja grčkog jezika na našim prostorima koristimo pojmove oksitona, perispomena i sl. pri definiranju naglasaka po mjestu i vrsti. Načini definiranja naglasaka po slogu na kojem stoje kao ultima, penultima i antepenultima, koje nalazimo uglavnom u stranoj literaturi, gramatike grčkog jezika na hrvatskom jeziku ne koriste sustavno. Dukatova gramatika (Dukat, 1983: 6) čak i ove tradicionalne nazive stavlja samo u bilješku i ne daje druga rješenja za te pojmove.

⁹ Za slučaj properispomena može se koristiti i mnemotehnički stih: „Prvi kratak, drugi dug, naglasak je zavinut.“

Proparoksitone su riječi naglašene akutom na trećem slogu od kraja, koji može biti i dug i kratak, ali preduvjet je da je prvi slog od kraja kratak.

Na osnovi ovih pravila učenici mogu i sami donijeti zaključak, koji svakako nastavnik treba istaknuti, ako je potrebno, i više puta; oštri naglasak može stajati na dugom i kratkom slogu, na sva tri posljednja sloga, a zavnuti naglasak može stajati samo na dugom slogu i samo na posljednja dva sloga od kraja. Od samog početka učenja naglašavanja mora se poticati učenike da sami donose zaključke o ispravnom naglasku. Dovoljno je sugerirati im mjesto naglasaka s nužnim oznakama za duljine slogova i izvježbati na više primjera ispravno naglašavanje.

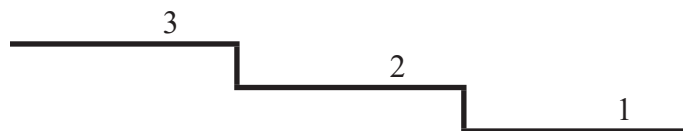
Naglašavanje u paradigmama

Tablica ili shematski prikaz daje nam samo uputu što je moguće, no često učenici na početku učenja grčkog jezika uspiju savladati pravila o naglašavanju i znaju prepoznati da su neke riječi oksitona, a neke properispomena, znaju čak i na određeno mjesto prema dužinama slogova staviti pravilan naglasak, ali kad treba u deklinaciji ili konjugaciji napisati pravilno naglasak na riječ ne mogu naći prava rješenja.

Tradicionalno se učenicima nudi mnemotehnička uputa “*U deklinaciji što dulje, a u konjugaciji što dalje*.”¹⁰, s jednostavnim i praktičnim pravilom koje uvijek moramo imati na umu, ali ne objašnjava sve probleme pri izmjeni padeža ili lica, što učenike može u početku zbuniti. Za tu situaciju nudi se u priručniku za učitelje uz udžbenik *Prometej*¹¹ kratka *Priča o starcu i stepenicama*. Priču je dobro ispričati nakon što se obradi O-deklinacija u svim oblicima i učenici se upoznaju s različitim mogućima načinima naglašavanja u njoj. Preporučljivo je učenicima pokazati sve četiri moguće varijante naglasaka u nominativu singulara i varijacije u naglašavanju kroz paradigmu koje zbog toga nastaju.¹² U nastavku se opisuje mogući način prezentacije *Priče o starcu i stepenicama* i njezine primjene u nastavi:

A. Priprema za priču: Treba na ploču nacrtati tri stepenice, tako da je prva s lijeva najviša, a prva s desna najniža. Na njih valja napisati brojeve: na najvišu “3”, na srednju “2”, a na najnižu “1”. Najaviti zatim *Priču o starcu i stepenicama*, kako bi privukli pažnju učenika.

Primjerice:

¹⁰ Dukat, 1983: 7

¹¹ Martinić-Jerčić i dr., 2003:15

¹² Primjeri na kojima se mogu uočiti ove izmjene nalaze se u poglavlju II.2. udžbenika *Prometej*. (Martinić-Jerčić i dr., 2003:19)

Dok nastavnik priča priču, može na ili ispod stepenica dočrtavati i dopisivati dužine slogova, strelice kojima upućuje u kojem smjeru se naglasak može pomicati ili dopisivati riječi na kojima nudi primjere za situacije koje opisuje u priči¹³, već prema tome u kojem trenutku priča priču i na što sve želi staviti naglasak.

B. Zatim valja ispričati priču:

Zamislite da je naglasak starac. Svaka od stepenica predstavlja dom za jednog starca. Kao i svaki drugi starac naglasak se zato što je star ne voli penjati, te se nikada neće maknuti iz svog doma, ako to ne mora učiniti¹⁴. Zato onaj kojemu je dom na najnižoj, prvoj, stepenici nikad ne skače na drugu, jer mu se teško penjati, a još će rjeđe skakati na treću, jer je starcima teško preskakivati stepenice. Starac se na prvoj stepenici povremeno presvlači, možda zbog otvorena prozora ili nekog drugog razloga¹⁵. Onaj kojem je dom na drugoj stepenici voli ostati na njoj uvijek jer taj je dom najsigurniji i u svim uvjetima (otvorena ili zatvorena prozora) može ostati na istom mjestu, no često će se i u tom domu presvlačiti, ali uvijek zbog jasnih razloga¹⁶. Starac s druge stepenice može sići na prvu, ako baš mora, zbog nekih pravila¹⁷, no vratit će se na svoju čim mu to pravila dopuste. Slično je sa starcem kojemu je dom na trećoj stepenici. On će sići na drugu, ako baš mora¹⁸, a na prvu samo u iznimnim okolnostima¹⁹, jer preskakivanje nije lako, a vratit će se na svoju treću stepenicu čim mu to pravila o naglašavanju dopuštaju.²⁰

C. Nakon ispričane priče valja zapisati neka vrlo jasna i jednostavna pravila:

1. Naglasak se nikad ne penje.
2. Ako ne mora, neće se maknuti s mjesta.
3. Ako ga pravila prisile, sići će na nižu stepenicu i čim može, opet će se vratiti natrag na svoju.
4. Nikada ne preskače stepenice, osim u iznimkama.
5. Ova pravila vrijede općenito, ali grčki ponekad od njih odstupaju.²¹

Priča može biti zgodna i zabavna metoda da učenici na naglasak više ne gledaju kao na nešto nerazumljivo, ali i referentna točka na koju se nastavnik uvijek može, gotovo u šali, vratiti u trenucima dvojbe kod učenika. Tada ih je zgodno podsjetiti na

¹³ Dobro je poslužiti se već poznatim primjerima, koji se nalaze ili u bilježnici, udžbeniku ili na ploči.

¹⁴ Ostaje što dulje na istom mjestu/slogu na kojem je u nominativu ili prvom licu.

¹⁵ Ovdje se aludira na promjene kod oksitona O i A deklinacije u genitivu i dativu singulara i plurala.

¹⁶ Properispomena iz nominativa će u padežima s dugim završetkom postati paroksitona.

¹⁷ Primjerice u A deklinaciji u g. pl.

¹⁸ U situaciji kad se prvi slog od kraja produljuje.

¹⁹ Primjerice u A deklinaciji u g. pl.

²⁰ Ovu priču svaki nastavnik može prilagoditi svom načinu pričanja, no bitno je da obuhvati sve segmente i jasno ispriča priču na koju se uvijek može vratiti.

²¹ Nastavnik može procijeniti treba li ova 5. točka biti dio osnovnih uputa ili ne.

priču i osnovna pravila i na jednostavan način vratiti razmišljanje na pravi put. Ova pravila nije potrebno dodatno komplicirati, mada se mogu razraditi i ponovno proći i na pojedinim deklinacijama. Ovako prezentirana pravila u tablici i priči o starcu i stepenicama mogu biti dobra polazišna točka za vježbanje na različitim zadacima i usvajanje pravila kroz mnoštvo primjera. To mogu biti zadaci transliteracije s latinice na alfabet²² i obrnuto ili zadaci s riječima napisanim na grčkom alfabetu uz podcrtani naglasni slog, ali i zadaci u kojima se nudi polazni naglasak u nominativu, dok se u već napisanim drugim padežima mora staviti samo ispravan naglasak.²³

Neka pravila naglašavanja u deklinacijama i konjugacijama moraju se obraditi uz pojedine deklinacije i glagolske oblike. Ovdje se nudi izbor najvažnijih pravila i pojmova, koje bi učenici tijekom vremena svakako trebali savladati, mada je i sve navedeno u općim pravilima dovoljno, da učenici u većini slučajeva mogu sami donijeti zaključak o ispravnom naglasku.

Učenici kod imenica moraju naučiti razlikovati pojam oksitona i baritona, kako bi znali prepoznati imenice naglašene na prvom slogu od kraja kao oksitone, a sve druge kao baritone²⁴. Ti će pojmovi pomoći i kod osnovnih pravila naglašavanja O i A deklinacije, ali će biti posebno važni kod imenica III. deklinacije i to ne zbog naglašavanja, nego zbog razlike u tvorbi oblika ključnih padeža III. deklinacije²⁵.

Pravilo o oksitonama O i A deklinacije, koje nalaže da naglasak u genitivu i dativu singulara i plurala prijeđe u perispomenu kod svih imenica koje su nominativu singulara naglašene kao oksitone²⁶, kao i pravilo da će u A deklinaciji genitiv plurala uvijek biti perispomena²⁷, učenici vrlo brzo svladavaju ukoliko se suoče s više primjera takve deklinacije. Važno je osim toga ukazati učenicima na kratke nastavke -οι i -αι u nominativu i vokativu plurala O i A deklinacije, jer i to utječe na vrstu naglasaka kod pojedine imenice.

Slično je i s pravilom o jednosložnim imenicama III. deklinacije kod kojih će isti ti padeži, dakle, genitiv i dativ singulara i plurala imati naglasak na nastavku, a ne na

²² Zadaci transliteracije moraju biti jasno definirani i dogovoreni pravila, koja učenici moraju usvojiti uz nastavnika na satu. Primjerice hoće li se označavati svugdje i duljina i kraćina slogova, kako će se bilježiti spirantni hak, dvostruki konsonanti i sl. Ovdje se transliteracija koristi kao metodičko sredstvo i shvaćena je u malo slobodnijem obliku, koji će učenike potaknuti da ispravno čitaju i pišu grčke riječi.

²³ Slični se zadaci nalaze u radnoj bilježnici uz udžbenik *Prometej* u vježbama II, III, IV, VI i VII. (Martinić-Jerčić i dr., RB, 2003: 6, 7, 8, 10, 12)

²⁴ Pojam oksitona mora se uvesti odmah kod učenja O i A deklinacije, a pojam baritona tek kod učenja III. deklinacije.

²⁵ Kod dentalnih osnova primjerice kod baritona dolazi do posve drugih oblika u akuzativu i vokativu singulara u odnosu na oksitone istih osnova (usp. ἡ ἐλπίς – ἐλπίδα, ἐλπίς; ἡ χάρις – χάριν, χάρι). Kod mnogih se osnova III. deklinacije na temelju te razlike može naučiti tvorba vokativa singulara na logičan način bez pretjeranog učenja napamet (usp. ὦ Ἑλλην, δαίμον; ὦ ποιμήν, ἡγεμῶν).

²⁶ ὁ οὐρανός – οὐρανοῦ, οὐρανῶ, οὐρανῶν, οὐρανοῖς; ἡ τιμή – τιμῆς, τιμῆ, τιμῶν, τιμαῖς

²⁷ ἡ ἀλήθεια – ἀληθειῶν; ἡ χώρα – χωρῶν; i sl.

osnovi. Iskustvo pokazuje da je nekim učenicima važno dodatno pojasniti da u ostalim padežima naglasak ostaje ili se vraća na svoje mjesto u osnovi. U metodičkom je smislu ključno potaknuti učenike da si postavljaju pitanja i donose zaključke o načinu na koji će naglasiti neku imenicu u njezinoj paradigmi ili pojedinom padežu. Na nastavniku je da uvijek jasno istakne o kakvoj se imenici radi i koja će se pravila primijeniti, kako bi i oni koji nisu odmah razumjeli pravilo kroz vježbu usvojili takav način razmišljanja. Primjerice, učenicima koji se zbunjuju u naglašavanju jednosložnih imenica treba postavljati pitanja kojima će sami doći do toga da se naglasak vraća na osnovu. Npr. Na koje se padeže odnosi posebno pravilo? Koje je općenito pravilo u naglašavanju imenica? i sl. Takve opaske i pitanja možda u početku mogu oduzeti nešto više vremena, ali će u konačnici donijeti bolje rezultate kod učenika u razvijanju vještine naglašavanja, a posljedično i u sposobnosti zaključivanja.

Slično je i kod glagola kod kojih treba zapravo naučiti osnovno pravilo o naglasku što dalje od kraja i tek nekoliko osnovnih najčešćih situacija u kojima treba znati primijeniti neka posebna pravila zbog naglaska. Možda se najvažnije tiče kraćine diftonga -αι u nastavku kod većine oblika²⁸ ili, u pogodnom trenutku, valja naučiti da naglasak kod složenica nikada neće prijeći augment ili reduplikaciju npr. διάγω – διήγωv i sl. Glagoli su u tom smislu zapravo jednostavniji od imenica i učenici vrlo brzo shvate da će naglasak samo u malom broju oblika mijenjati mjesto ili oblik. Dobro je na završetke na kojima je uvijek naglasak zbog duljine sloga²⁹ to i napisati u nekim sistematizacijama, jer onda vrlo brzo i učenici shvate da na tim mjestima moraju paziti na naglasak. Često se griješi i u 2.l. sg. imperativa prezenta aktivnog zbog kratkog završetka (npr. γράφε; φεύγε; παίδευε), pa i na to valja upozoravati učenike, mada zbog rijetkog pojavljivanja tog oblika u tekstovima na tome možda i nije nužno inzistirati.

Nekoliko riječi valja posvetiti i naglašavanju *verba contracta*, što može učenicima predstavljati problem, ako odmah ne shvate dva osnovna pravila. Ponajprije treba učenicima objasniti da je puno bolje naučiti pravila stezanja i vježbom ubrzati stvaranje oblika, nego učiti neke „nove“ završetke za svaku skupinu glagola. To je važno zato što je to i jedini mogući put za ispravno naglašavanje stegnutih oblika. Pravila su jednostavna: 1. Ako je u nestegnutom obliku naglašen prvi od dva vokala koji se stežu, u stegnutom će obliku stajati cirkumfleks (npr. ποιέω – ποιῶ; τιμάομαι – τιμῶμαι); 2. Ako je u nestegnutom obliku naglašen drugi od dva koja se stežu, u stegnutom će obliku biti akut (npr. ποιεόμεθα – ποιούμεθα; ἐτιμάομην – ἐτιμῶμην).

²⁸ Iznimka je jedino -αι kod optativa aorista

²⁹ γραφέτω; γραφόντων; ἐγραφόμεν; ἐγραφόμεθα; i sl.

³⁰ Mada se ovdje navode oblici svih osnova u kojima je važno uočiti odstupanja od općih pravila, na nastavniku je da procijeni što, koliko i kada može i/ili mora tražiti od učenika. Stav je autorice ovog rada, da učenike ne treba preopterećivati detaljiziranjem oblicima i/ili pravilima i da sve treba maksimalno pojednostaviti.

Dakako da se i kod glagola i kod imenica mogu naći iznimke u naglašavanju, ali, da bi učenici mogli uočiti u čemu je odstupanje od pravila, najprije samo pravilo moraju dobro usvojiti. Ovdje će se navesti samo odstupanja od općih pravila kod naglašavanja glagola³⁰, jer se kod imenica takva odstupanja jasno spominju uz pojedine imenice koje se uče kao osobite ili iznimke³¹.

Primjerice obavezan naglasak na drugom od kraja: u infinitivima slabog aorista aktivnog (ποιῆσαι, γράψαι), jakog aorista medijalnog (βαλέσθαι), pasivnog aorista (ποιηθῆναι, γραφῆναι), perfekta aktivnog i mediopasivnog (πεποιηκέναι, γεγραφέναι, πεποιησθαι, γεγράφθαι) te u participu perfekta mediopasivnog (πεποιημένος, γεγραμμένος). Neki su pak oblici obavezno naglašeni na prvom od kraja, npr: infinitiv i nominativ singulara participa jakog aorista aktivnog (βαλεῖν; βαλών, βαλοῦσα³², βαλόν), 2. lice imperativa jakog aorista medijalnog (βαλοῦ), nominativ singulara participa pasivnog aorista (ποιηθείς, ποιηθεῖσα³³, ποιηθέν; γραφεῖς, γραφεῖσα, γραφέν) te glagoli εἶμι i φημί u nekim oblicima.

Na kraju možemo samo zaključiti da s osnovnim znanjima o tablici naglašavanja uz *Priču o starcu i stepenicama* te tradicionalnu uputu „*U deklinaciji što dulje, a u konjugaciji što dalje*“, zapravo možemo naglasiti gotovo svaku grčku riječ. Rasprave o tome kako bodovati grčke riječi u ispitima znanja ili o tome treba li uopće inzistirati na naglasku postaju suvišne, ako naglasak prihvatimo kao prirodni dio grčke riječi i u nekoliko logičnih i kratkih pravila poučimo učenike kako lako mogu riješiti taj problem u svakom trenutku. U tom smislu je ključno pri poučavanju grčkog jezika ne napraviti od naglašavanja „balk“ primjerice duplim bodovanjem riječi u ispitima ili obezvrijediti naglašavanje ne uzimajući ga uopće u obzir pri bodovanju. Naime, bodovati grčku riječ s dva boda na ispitu, jer bodujemo i gramatički oblik i njegov naglasak, nema logike, jer ne bismo mogli dati samo bod na ispravan naglasak, ako oblik (osnova ili nastavak) nije posve ispravan. S druge strane, ako je naglasak prirodni dio grčke riječi, onda nikako oblik, koliko god ispravna bila i osnova i nastavak, bez naglaska nije ispravan niti potpun. Oko iznalaženja načina da učenicima izađemo u susret zbog slučajnih pogrešaka u naglašavanju svaki bi se nastavnik morao moći snaći bez straha da će nekoga zakinuti. Najvažnije je ipak učenike od početka učiti da riječ bez naglaska nije potpuna kako bi s vremenom i sami imali dojam da na napisanoj riječi nešto nedostaje, ako ne stave naglasak. Važno je u svemu naći mjeru, pa i u tom segmentu poučavanja ovako osjetljive materije kao što je novo pismo s novim pravilima. Budući da je već na početku rečeno da je naglasak sastavni dio grčke riječi, dužnost je svakog nastavnika da pokuša to dovoljno približiti učenicima da i oni to

³¹ npr. ἡ γυνή – γυναικός,...; ὁ παῖς – παῖδων; i sl.

³² Kod ovog oblika zapravo je naglašen zadnji vokal osnove, pa u ženskom rodu naglasak nije na prvom slogu od kraja nego na drugom, a uvijek je properispomena zbog naknadnog duljenja kojim taj slog postaje diftong.

³³ idem bilj. 29.

shvate kao ključni dio riječi. Ako već poučavamo učenike novom pismu moramo se potruditi da ga oni i savladaju u potpunosti i u čitanju i u pisanju. Cilj nam je da razumiju tekst i da ga mogu tečno pročitati, prepisati i protumačiti oblike u njemu. To je na kraju možda čak i važnije od toga da znaju samostalno iskonjugirati grčki glagol u svih njegovih mogućih petstotina oblika. Time se vraćamo i na više puta ponovljenu metodu vježbanja i ponavljanja, neprestanog pojašnjavanja pravila dok učenici ne usvoje pravila potrebna za ispravno pisanje i čitanje grčkog teksta.

Literatura

- Chew, Kathryn (2014) Accenting Ancient Greek Finite Verbs: Four Simple Rules, with Applications for Nouns and Adjectives, *Teaching Classical Languages, Vol. 5, Issue 2*, (86-102) (http://tcl.camws.org/sites/default/files/TCL%20Spring%202014%20Chew_1.pdf, zadnji pristup 26. ožujka 2017)
- Dukat, Zdeslav (1983) *Gramatika grčkoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
- Horak-Williams, Nela (1991) *Grčki jezik Novog zavjeta, početnica*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb
- Martinić-Jerčić, Zdravka, Matković, Dubravka (2003), *Prometej, udžbenik grčkog jezika za 1. i 2. godinu učenja*, Školska knjiga, Zagreb
- Musić, August, Majnarić, Niko (1961) *Gramatika grčkoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
- Probert, Philomen (2006) *Ancient Greek Accentuation*, Oxford classical monographs, Oxford university press, Oxford

